

Industrija vada valsti?

Alise Krūmiņa*

26. APRĪLĪ Latvijas Radio 1 raidījumā *Krustpunktā* žurnālists Aidis Tomsons kopā ar VID Muitas kriminālpārvaldes direktoru Marjanu Buriņu, pārstāvjiem no Ekonomikas policijas pārvaldes un Alkohola ražotāju tirgotāju un tirgotāju asociācijas, kā arī Austrumu valstu politikas ekspertu Andi Sedlenieku meklēja atbildes uz jautājumiem: kur ir problēma un kas darāms ar nelegālā alkohola ražošanu un tirdzniecību Latvijā?

Uzsākot sarunu, tiek secināts, ka nelegālā alkohola tirgus apjoms ir aptuveni 30–35% un tam esot tendence pieaugt, savukārt valsts gadā tāpēc zaudējot aptuveni 68 miljonus latu. Plānotie nodokļu ienēmumi nesaskan ar reālajiem ienēmumiem un ir kritušies vismaz par 20 miljoniem. Kā noprotams, pie tā vainojams pagājušajā gadā par 30 procentiem paceltais akcīzes nodoklis, kā arī nelegālais tirgus. Sarunas gaitā izskan atziņas, ka viena pati Latvija ar akcīzes nodokļa paaugstināšanu vien neko nespēsot darīt lietas labā – esot jābūt vienotai ES politikai nelegālās aprites apkarošanas jomā. Rodas sajūta, ka Latvija šajā briesmīgajā nelaimē pamesta viena.

Abas legālās narkotikas – alkohols un tabaka – lielā mērā prasa līdzvērtīgu rīcību to kontrolē, tāpēc prātā nāk kāds cits LR 1 raidījums marta sākumā. Raidījumā piedalījās VID Muitas kriminālpārvaldes direktors Marjans Burijs un runāja par cigarešu nelegālo tirdzniecību. Toreiz Tabakas un alkohola kontroles Latvijas nacionālā koalīcija uzdeva jautājumu, vai Latvijā šogad piedalīsies Pasaules Veselības organizācijas Vispārējās konvencijas par tabakas uzraudzību 4. starpvaldību

sarunās par nelegālās aprites apkarošanas protokola izveidi, kas ir nozīmīga, uz pierādījumiem balstīta valstu kopējās sadarbības rezultātā veidota rīcība cīņai ar tabakas produktu nelegālo apriti. Tāpat arī uzdevām jautājumu, kāpēc Latvija nav piedalījies šajās sarunās iepriekšējā gadā. Burija kungs uz jautājuma pirmo daļu – vai Latvija piedalīsies šogad, pavisam skaidri atbildēja, ka nepiedalīšoties, jo viss jau tāpat notiekot un VID Muitas Kriminālpārvalde citīgi strādājot sadarbībā ar citām valstīm un arī ar tabakas industriju.

Industrijas intereses ir peļņa: pārdot arvien vairāk un nopelnīt. Taču mūsu valsts un tās iedzīvotāji kopumā no jau esošā tabakas un alkohola patēriņa cieš milzīgus ekonomiskos zaudējumus (aptuveni 6% no nacionālā kopprodukta).

Tabakas kontroles jomā nelegālās aprites apkarošanā ES ir noslēgti līgumi ar industriju (*Philip Morris* un *Japan Tobacco International*), taču sabiedrībai tie nav zināmi. Ja sabiedrība zinātu par Latvijā notiekošajām vai nenotiekošajām aktivitātēm, tad diskusija ar industriju tieši šajā konkrētajā – nelegālās aprites apkarošanas jomā – varētu būtu leģitīma. Taču par tabakas un alkohola politiku kopumā sabiedrībai un industrijai ir pretējas intereses.

Laikā, kad latvieši domā par ekonomikas sildīšanu, alkohola un tabakas produktu tirgotāji un ražotāji nekaunas nākt klajā ar paziņojumu, ka lai nu kurus, bet nu akcīzes nodokļus pavisam noteikti nedrīkst palielināt. Turklāt, ja domājam globāli par jebkuriem citiem mēģinājumiem ar likumdošanas palīdzību kontrolēt tabakas un alkohola izplatību, ir skaidrs, ka, neskatoties uz PVO, Pasaules Bankas u. c. starptautisku or-

Taču par visu tabakas un alkohola politiku kopumā sabiedrībai un industrijai ir pretējas intereses

ganizāciju pierādījumiem par alkohola un tabakas nodarīto milzīgo kaitējumu tautsaimniecībai, šos produktus vispār nedrīkst nekādi ierobežot, jo šīs produkcijas ražotāji allaž atgādina ikvienam, ka jebkurš ierobežojums beigsies ar nelegālā tirgus palielināšanos.

Pasaules Banka cenu un nodokļu celšanu ir atzinusi par vienu no visefektīvākajām smēķēšanas ierobežošanas metodēm: attīstītajās valstīs 10% cenu pieaugums samazina tabakas patēriņu par 8% iedzīvotāju grupā ar zemiem un vidējiem ienākumiem.

Atmiņā iespiedies arī alkohola industrijas pārstāvja izteikums, ka alkohola ražotāji un tirgotāji neesot tie, kam interesē sociāli neaktīvi nodzērušies patērētāji. Tās nu tiešām ir skaidrs, ka nodzērušies patērētāji nav «viņējie», jo mirušo un uz krutku pārgājušo vietā jāmeklē jauni patērētāji – pēc iespējas jaunāki. Jo agrāk sāks lietot alkoholiskos dzērienus, jo stabilāki patērētāji būs šie jaunieši! Taču alkohola industrija tikmēr turpinās maldināt labticīgos latviešus ar industriju pažobelēs sagrābstītiem datiem un «pētījumiem» ne tikai attiecībā uz nodokļu palielinājumu, bet arī, piemēram, par to, ka pārdotā alko-

hola kopējais apjoms nav saistīts ar reklāmas daudzumu vai ierobežojumiem, tādejādi maldinot sabiedrību, medijus, politiķus u. c.

Uz pierādījumiem balstīts ir 2009. gadā klajā nākušais Eiropas alkohola un veselības foruma zinātnes grupas eksperta 2008. gada ziņojums *Does marketing communication impact on the volume and patterns of consumption of alcoholic beverages, especially by young people? – a review of longitudinal studies*, kurā uzskatāmi parādīts, ka reklāma palielina alkohola patēriņu. Ne velti daudzās Eiropas valstīs, piemēram, Austrijā, Igaunijā, Somijā, Īrijā, Lietuvā, Maltā, Nīderlandē u. c. jau ir aizliegta alkohola reklāma dienas laikā.

Sabiedrībai tomēr būtu tiesības uzzināt, kuri ir šie patiesie vietējie un ārvalstu labuma guvēji, kā arī to, cik un kurās kabatās konkrēti nogulst nauda par vismaz vienu trešo daļu no visas Latvijas tautas veselības. Viena trešā daļa – tieši tik daudz šobrīd paņem abas legālās narkotikas, tabaka un alkohols, jo 2002. gadā tie bija 27,4% (slimību slogs). Salīdzinājumam – nelegālās narkotikas paņem 1,9% no Latvijas tautas veselības.

Taču šobrīd pats svarīgākais tomēr ir neatliekami izstrādāt un ieviest valsts programmu un rīcības plānu alkohola un tabakas kaitējuma mazināšanai. Tikai šoreiz tam ir jābūt gan nodrošinātam ar atbilstošiem finanšu un cilvēku resursiem, gan valdības monitorētam. Turklāt tam jau no izstrādes sākuma ir jābūt pasargātam no industrijas deformējošās ietekmes kopumā. Sadarbība ar industriju ir adekvāta tikai par konkrētiem jautājumiem. ♦

*sabiedrības veselības speciāliste, Tabakas un alkohola kontroles Latvijas nacionālās koalīcijas izpilddirektore